

ПЕРСОНАЛІЇ

Сергій СВИТЛЕНКО

доктор історичних наук, професор,
декан історичного факультету,
професор кафедри історії України,
Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара
(Дніпро, Україна), svitlenko@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3313-9036>

Л.Жебуньов: від російського народництва до свідомого політичного українства (до 170-річчя від дня народження)

DOI: 10.15407/uhj2021.01.170

УДК: 94:323.1](477)«18/19»(092)

Анотація. Мета статті полягає у висвітленні трансформацій світогляду й діяльності Л.Жебуньова – одного з найактивніших діячів українського національного руху двох перших десятиліть ХХ ст. **Методологія дослідження** ґрунтується на персоналістичному та системному підходах, принципах науковості, історизму, на використанні історико-генетичного, історико-типологічного, історико-системного методів. **Наукова новизна.** На основі архівних та опублікованих джерел і літератури досліджено особливості формування особистості Л.Жебуньова, його еволюцію від ідеології та соціальної практики російського соціально-революційного народництва до участі в українському національному русі. Визначено місце й роль діяча в ряді українських громадських організацій, партій, осередків, органів преси, його вплив на процес утвердження української національної свідомості у суспільстві. Створено цілісний образ Л.Жебуньова як послідовного борця за українську національну справу. **Висновки.** Л.Жебуньов пройшов складний шлях формування та еволюції світогляду, сутність якого вбачається в переході від російського народництва 70-х рр. ХІХ ст. до свідомого українства на початку ХХ ст. У 1904–1917 рр. він належав до найактивніших учасників українського національного руху, зокрема відіграв помітну роль у діяльності Полтавської громади українських демократів, Загальної безпартійної організації, Української демократичної та Української демократично-радикальної партій, київської «Просвіти», Товариства українських поступовців, в органах української преси, особливо газеті «Рада», в Українському клубі тощо. Організаційна, публіцистична, видавнича, агітаційно-пропагандистська діяльність Л.Жебуньова сприяла поширенню української національної свідомості в перші десятиліття ХХ ст.

Ключові слова: українська національна свідомість, український національний рух, українські громадські організації, партії та осередки.

Наукова проблема формування і утвердження української національної еліти є однією з важливих у сучасній українській історіографії, яка має не тільки академічний, а й суспільно-політичний інтерес. Адже її дослідження дозволяє пролити світло на

складні процеси становлення й поступу українського національної свідомості та ідентичності в минулому. Але й до сьогодні ще не створено повного біографічного пантеону видатних діячів українського національного руху XIX–XX ст. Постать Леоніда Жебуньова, який на початку XX ст. відіграв помітну роль у співтоваристві свідомого українства, привертала увагу його сучасників. Наприклад, В.Винниченко писав у листі до Є.Чикаленка 29 листопада 1912 р.: «Може б Ви мені написали також про деяких людей, видатних чим-не[будь] в укр[аїнському] русі, інтересних для романа. Напишіть мені декілька фактів про Жебуньова. Мені ця фігура дуже подобається»¹. Утім із плином часу історична пам'ять про зногого діяча слабшала. Уже у другій половині XX ст. Н.Полонська-Василенко писала у своїх спогадах про Л.Жебуньова як про «колись відомого українського діяча»². Ця історична постать і на сьогодні залишається призабутою. Тож скористаємося 170-річним ювілеєм Л.Жебуньова, щоб висвітлити його діяльність та заповнити певну лакуну у вітчизняному історієписанні.

Наукових статей, присвячених зазначеному діячеві, в історіографії небагато. Найпершою у наш час почала досліджувати постать Л.Жебуньова Н.Миронець, котра звернула увагу на нього як українського патріота та росіянина за проходженням³. Авторів цих рядків теж доводилося вивчати постать Леоніда в контексті еволюції народницького світогляду братів Жебуньових⁴. Разом із Н.Сидоренком ми згадували про Л.Жебуньова в невеликій енциклопедичній статті⁵. Ґрунтовну студію з аналізом джерел до біографії опублікувала І.Старовойтенко⁶. Цій авторці належать ще дві розвідки, в яких вивчається листування Л.Жебуньова з Є.Чикаленком⁷ і Б.Грінченком⁸. В історико-краєзнавчому контексті персоналію Л.Жебуньова як «українського пропагандиста-романтика» розробив І.Кочергін⁹. І.Гирич цілком влучно назвав Л.Жебуньова серед таких «китів» національного руху, як М.Грушевський, М.Василенко, Д.Дорошенко, В.Прокопович, А.Ніковський¹⁰. Утім цілісної біографії одного з найяскравіших свідомих українців початку XX ст. ще не створено. Тож метою цієї статті буде вивчення трансформацій світогляду й діяльності Л.Жебуньова.

Слід зазначити, що погляд на Л.Жебуньова як росіянина за походженням потребує уточнення, адже, за записками М.Жебуньової, родина катеринославських дворян Жебуньових належала до нащадків сербського дворянського роду Жабуничів, предки яких оселилися в Росії ще у XVIII ст. й отримали велике помістя на території трьох повітів Катеринославської губернії. Із часом серби Жабуничі змінили прізвище, назвавшись на російський манер Жебуньовими. У XIX ст. рід почав розростатися. Так, у поміщика Павлоградського повіту Катеринославської губернії

¹ Євген Чикаленко, Володимир Винниченко: Листування: 1902–1929 рр. / Упор., вступ. ст. Н.Миронець. – К., 2010. – С.239.

² Полонська-Василенко Н. Спогади. – К., 2011. – С.449.

³ Миронець Н.І. Український патріот, росіянин Леонід Жебуньов // Спеціальні історичні дисципліни: Питання теорії та методики. – Ч.6: Зб. наук. праць та спогадів пам'яті відомого вченого-історика, доктора історичних наук, професора Володимира Олександровича Замлинського: У 2 ч. – Ч.1. – К., 2001. – С.284–293.

⁴ Світленко С.І. Брати Жебуньови: метаморфози еволюції народницького світогляду // Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті. – Вип.2. – Дніпропетровськ, 2003. – С.75–95 [=Світ модерної України кінця XVIII – початку XX ст. – Дніпропетровськ, 2007. – С.205–222].

⁵ Світленко С.І., Сидоренко Н.М. Жебуньов Леонід Миколайович // Енциклопедія сучасної України. – Т.9. – К., 2009. – С.524.

⁶ Старовойтенко І.М. Леонід Жебуньов: джерела до біографії // Рукописна та книжкова спадщина. – Вип.11. – К., 2007. – С.183–199.

⁷ Старовойтенко І.М. Листи Л.Жебуньова до Є.Чикаленка (1907–1914 рр.) як джерело дослідження історії української щоденної газети «Рада» // Студії з архівної справи та документознавства. – Т.11. – К., 2004. – С.141–149.

⁸ Старовойтенко І. Леонід Жебуньов у сюжетах епістолярію до Бориса Грінченка (1905–1910 рр.) // Славистична збірка. – Вип.2. – К., 2016. – С.97–111.

⁹ Кочергін І.О. Жебуньов Леонід Миколайович: український пропагандист-романтик з Катеринославщини // Моє Придніпров'я: Календар пам'ятних дат Дніпропетровської області на 2016 р. – Дніпропетровськ, 2015. – С.174–176.

¹⁰ Гирич І. Українські інтелектуали і політична окремішність (середина XIX – початок XX ст.). – К., 2014. – С.323.

О.Жебуньова народилися п'ятеро синів¹¹. Троє старших братів – Микола (1847 р. н.), Володимир (1848 р. н.) та Сергій (1849 р. н.) стали відомими діячами російського визвольного руху.

Леонід Жебуньов народився в 1851 р. у дворянській сім'ї Миколи й Марії Жебуньових і продовжив другу гілку роду. Джерела по-різному оповідають про місце його появи на світ. Як згадував свого часу Є.Чикаленко, Л.Жебуньов народився на Катеринославщині, у родині заможного діди́ча та мав «великопанське виховання»¹². С.Русова вважала його родом із Харкова й теж засвідчувала дворянське походження, заможність батьків і доповнювала особистий портрет тим, що він мав слабе здоров'я, виховувався в розкошах та комфорті, був материним улюбленцем¹³. Сам Л.Жебуньов згадував, як молодим хлопцем разом із матір'ю та сестрою їздив до Криму, де на нього чекало безтурботне життя і прогулянки морським узбережжям¹⁴.

Аристократичні манери й добра освіта гартувалися в дитячі роки у сім'ї, а згодом у часи студентства в Петровсько-Розумовській землеробській академії в Москві. Виховані звички не змінювалися роками навіть за інших життєвих умов, що яскраво виявлялося під час «ходіння в народ»¹⁵. Але, на відміну від усталених побутових звичок, у світогляді молодого Жебуньова формувалися нові, спочатку опозиційні, а з часом і революційні погляди. Уже наприкінці 1860-х рр., коли Леонід вступив до землеробської академії, він став учасником студентського руху. Спочатку його погляди не виходили за рамки корпоративної солідарності. Але досить швидко він захопився російським народництвом¹⁶.

У 1872 р. Л.Жебуньов разом зі своїми двоюрідними братами, як і десятки російських студентів, поїхав до Швейцарії з метою поглибити знання й побачити європейський демократичний світ. У Цюріху, де облаштувалася велика молодіжна колонія вихідців з українських та російських губерній, брати Жебуньови досить швидко утворили гурток народників, що дістав назву «жебуністів». Щоправда, перебування Леоніда та інших «жебуністів» за кордоном було недовгим.

Незабаром Л.Жебуньов і Т.Квятковський вирішили підвищити свій освітній рівень у Петербурзькому технологічному інституті – з метою вивчення технічного виробництва, необхідного в раціональному господарстві. В основі цього задуму була ідея підготовки до «ходіння в народ». Однак навчання досить швидко перервалося. У 1874 р. хвиля масового «ходіння в народ» визначила найближчі дії демократичної молоді. Не став винятком і Леонід, який приїхав на Катеринославщину до матері, котра мешкала у своєму маєтку, у селі Маріїнському Бахмутського повіту¹⁷.

Спочатку Л.Жебуньов і Т.Квятковський розпочали пропаганду в губернському Катеринославі, прагнучи впливати на учнів місцевої духовної семінарії, роз'яснюючи їм різні соціальні доктрини та постачаючи революційні твори. Водночас Л.Жебуньов і К.Іванов пропагували серед селян в Успенському та Маріїнському на Катеринославщині. З вересня 1874 р. Л.Жебуньов був заарештований і відправлений до в'язниці, а згодом проходив у «справі 193-х»¹⁸. 21 грудня того ж року начальник

¹¹ Мой отец: Записки М.Н.Жебунёвой (1927) // Государственный исторический музей. – Отдел письменных источников. – Ф.297. – Оп.1. – Д.15. – Л.61; Государственный архив Российской Федерации (далі – ГАРФ). – Ф.109. – 3 экзп. – 1880 г. – Д.695. – Л.27.

¹² Чикаленко Є. Спогади (1861–1907). – К., 2003. – С.240.

¹³ Русова С. Мої спомини (1861–1879) // За сто літ: Матеріали з громадського й літературного життя України XIX і початків XX ст. / За ред. М.Грушевського. – Кн.2. – К., 1928. – С.171; *Їж*. Мемуари: 1856–1925 // *Їж*. Мемуари. Щоденник. – К., 2004. – С.73.

¹⁴ Жебуньов Л. Несподівана пригода (Уривок з споминів минулого) // Літературно-науковий вісник. – Т.XLIV. – К.; Л., 1908. – С.286.

¹⁵ Чикаленко Є. Спогади (1861–1907). – С.240.

¹⁶ Русова С. Мої спомини (1861–1879). – С.171; *Їж*. Мемуари: 1856–1925. – С.73.

¹⁷ ГАРФ. – Ф.112. – Оп.1. – 1874 г. – Д.298. – Л.4–5; Світленко С.І. Брати Жебуньови: метаморфози еволюції народницького світогляду // Світ модерної України... – С.208, 212.

¹⁸ Світленко С.І. Брати Жебуньови: метаморфози еволюції народницького світогляду. – С.212–213.

Катеринославського губернського жандармського управління звільнив Л.Жебуньова і встановив за ним поліцейський нагляд за місцем проживання у селі Маріїнському Бахмутського повіту¹⁹.

У подальшому Л.Жебуньов перебував у полі зору судових органів імперії. Так, у листі від 28 травня 1876 р. прокурор Катеринославського окружного суду сповіщав прокурора Одеської судової палати, що його віддано під поручительство матері Марії Дмитрівни з грошовою відповідальністю у 3000 руб., але потім цей запобіжний захід було змінено на арешт. У тому ж листі йшлося, що, за даними начальника катеринославських жандармів, Л.Жебуньов, уже після звільнення, переїхав із Бахмутського повіту Катеринославської губернії на проживання до Петербурга, де навчався в технологічному інституті²⁰. Участь Л.Жебуньова у «ходінні в народ» спричинила те, що його ім'я відклалося в довідках III відділення²¹.

Упродовж другої половини 1870-х рр. Л.Жебуньов не припиняв спроб утілити у життя ідеали російського народництва, удавшись до нової спроби «ходіння в народ», на цей раз осілого. Восени 1878 р. він прибув на хутір українських народолюбців О. та С. Русових, що розташовувався поблизу станції Доч Борзенського повіту Чернігівської губернії. Приїхавши з маленькою валізкою, він конспірувався під робітника-маляра. Це мало стати прикриттям його справжньої мети – здійснити «осіле» «ходіння в народ»²².

Звісно ж, одяг і приладдя «робітника-маляра» навряд чи могли ввести в оману місцевих селян. Адже Л.Жебуньов виглядав «по-панському»: завжди акуратний, щодня у свіжій сорочці, а головне – з естетичними вподобаннями, любов'ю до співів О.Русова та музики взагалі, він відразу справляв враження природженого панича. Він не міг похвалитися фізичними кондиціями й непросто переживав незвичний сільський побут²³.

Агітаційно-пропагандистська діяльність народника Л.Жебуньова серед селянства на Чернігівщині тривала декілька місяців. Однак він не поривав своїх контактів із двоюрідними братами. Один із них, В.Жебуньов, восени 1878 – у 1879 рр. був очільником харківського соціально-революційного гуртка. Очевидно, у той період Леонід прибув із Чернігівщини до Харкова для певних конспірацій. Відомо, що в лютому – березні 1879 р. Л. і В. Жебуньови виїхали із Харкова до Катеринослава з метою розповсюдження революційно-народницьких видань²⁴.

Але надалі шляхи двоюрідних братів розійшлися. Леонід повернувся на Чернігівщину й до осені 1879 р. працював на посаді земського статистика, помічником О.Русова у ході збирання статистичних відомостей у Ніжинському повіті. Ці статистично-етнографічні мандрівки по селах Ніжинщини дали йому величезний матеріал для осмислення життя та побуту українського народу, спонукали до роздумів над українським питанням. Звичайно, важливе значення для формування його національних симпатій і поглядів мало живе спілкування з відомим діячем київської Старої громади О.Русовим, яке значно поглибилося під час подорожей Ніжинським повітом. Так поступово почала пробуджуватися його природна, неусвідомлена любов до рідної землі, до України²⁵.

¹⁹ Там само. – С.217; ГАРФ. – Ф.109. – 3 експ. – 1874 г. – Д.144, ч.8. – Л.203–204.

²⁰ Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДІАК України). – Ф.419. – Оп.1. – Спр.1056. – Арк.223.

²¹ ГАРФ. – Ф.109. – Оп.230. – Справки. – Д.1440. – 5 л.

²² Русова С. Мої спомини (1861–1879). – С.169–171, 174.

²³ Там само. – С.171.

²⁴ ЦДІАК України. – Ф.733. – Оп.1. – Спр.3. – Арк.280, 282; Світленко С.І. Брати Жебуньови: метаморфози еволюції народницького світогляду. – С.214–215.

²⁵ Русова С. Мої спомини (1861–1879). – С.172, 175; Її ж. Мемуари: 1856–1925. – С.73–74.

На підставі викладеного можна стверджувати, що формування українського національного світогляду розпочалося у Л.Жебуньова вже наприкінці 1870-х рр. Утім, шлях до свідомого українства в нього був вельми непростий. Це зазначала у своїх спогадах С.Русова, яка згадувала, що Л.Жебуньов ставився до України та її народу з романтизмом, любив українську природу, музику, але водночас був вихований на російській літературі та «ще не уявляв собі й можливості розвитку української самостійності»²⁶.

Тож цілком зрозуміло, чому ще певний час Л.Жебуньов співчутливо ставився до загальноросійського соціально-революційного руху. Не випадково 28 грудня 1881 р. його, тоді співробітника прогресивної київської газети «Заря», притягнули до слідства у справі «протизаконних гуртків у Києві» й обвинуватили в постійних контактах із найвідомішими революційними діячами в Києві та у грошовому їм сприянні. Справжньою знахідкою для захисників царського режиму стала вилучена в нього народовольська прокламація «Виконавчий комітет імператору Олександрю III». У процесі дізнання Л.Жебуньова впродовж 10 місяців утримували під вартою.

Міністерство юстиції Росії вважало, що Л.Жебуньов заслуговував на чотирирічне перебування під гласним наглядом поліції. Утім, розглядаючи справу, міністерство внутрішніх справ пригадало й те, що колись у Харкові народник опікувався збором пожертвувань на користь студентів, виключених за участь у заворушеннях у Петербурзькому університеті. Слідство затягувалося. Нарешті 20 червня 1883 р. міністр внутрішніх справ і шеф жандармів граф Д.Толстой зробив у цій справі «вспіданійшу доповідь» Олександрові III. У результаті Л.Жебуньов отримав п'ятирічне заслання під нагляд поліції в Мінусинськ, що у Сибіру²⁷.

У Мінусинську в той час утворилася велика колонія зсильнопоселенців, життя яких було одноманітним і нудним²⁸. Лише іноді цю повсякденність урізноманітнювали зустрічі з цікавими людьми. До таких належав американський журналіст та мандрівник Дж.Кеннан, який у 1885–1886 рр. здійснив тривалу подорож по місцях сибірської каторги й заслання. Упродовж трьох – чотирьох днів перебування в Мінусинську американець познайомився і близько зійшовся з кількома політичними засланцями. Серед них були і два вихідця з України – І.Білоконський та Л.Жебуньов, котрі проявили себе в розмовах як найцікавіші й найпривабливіші особи²⁹.

Перебуваючи у засланні в Мінусинську Л.Жебуньов опинився у вельми важких умовах. І справа не тільки в матеріальних нестатках. Якраз грошова допомога, що надходила з дому, давала можливість жити цілком задовільно. Леоніда пригнічувала туга за Україною, вимушене безробіття та життя осторонь від місцевого люду. Усе це вкупі з суворим сибірським кліматом розхитало й без того слабке здоров'я. Єдине, що тримало його в неволі, це згадки і мрії про Україну, Київ, Дніпро та жага до подальшої праці³⁰.

Сибірське заслання перекреслило сподівання Л.Жебуньова на створення сім'ї. У цьому контексті представляє інтерес виявлене нами у фонді департаменту поліції клопотання дворянки Т.Олтаржевської від 17 липня 1885 р. У написаному в Києві документі йшлося, що авторка ще в 1883 р. була заручена з Л.Жебуньовим, якого відправили адміністративним порядком у Мінусинськ. Вона просила дозволити їй вирушити до місця заслання нареченого, щоб узяти із ним законний шлюб³¹. Але відомо, що

²⁶ Світленко С.І. Брати Жебуньови: метаморфози еволюції народницького світогляду. – С.218.

²⁷ Там само.

²⁸ Буланова-Трубникова О.К. Автобіографія // Деятели СССР и революционного движения России. – Москва, 1989. – С.33.

²⁹ Кеннан Дж. Сибирь и ссылка: Путевые заметки (1885–1886 гг.). – Т.П. – Санкт-Петербург, 1999. – С.275.

³⁰ Жебуньов Л. Несподівана пригода (Уривок з спомінів минулого). – С.284–285.

³¹ ГАРФ. – Ф.102. – 5 дел-во. – Д.798. – Л.192.

сам Леонід заборонив нареченій вирушати в далеку подорож, а просив її лише доглядати стареньку матір та листуватися з ним³².

Повернувшись у 1887 р. із заслання до материнського маєтку в дуже хворобливо-му стані, Л.Жебуньов звернувся до лікарів, які порадили не гаючи часу їхати на Кавказ для оздоровлення. Але департамент поліції попередив матір, що її син, попри закінчення терміну заслання та гласного поліцейського нагляду, може постійно проживати лише в материнському маєтку й більше ніде на території Європейської Росії. Ця прикра новина майже збіглася з пожежею, що знищила оселю. Упродовж восьми місяців Леонід разом із матір'ю Марією Дмитрівною тулилися в не надто придатній для життя старій хатині, що вціліла після лиха. Лише на Різдво надійшов дозвіл переселитися в Катеринослав. Жебуньови продали маєток і у січні 1888 р. переїхали до губернського міста³³.

Весною 1888 р. Л.Жебуньову було дозволено вирушити для лікування на Кавказі, тож він пустився в мандрівку – через Севастополь морем у Новоросійськ, а далі на курорт Єсентуки. Під час поїздки Кримом він заїхав до Бахчисарая та оглянув колишній ханський палац. Цей епізод мав свої негативні наслідки. Уже на курорті жандарми затримати, обшукати й заарештували Л.Жебуньова, який нібито «підозріло поведився» в Бахчисарай. Так відпочивальник опинився в п'ятигорській, а зтім у ставропольській в'язниці, де мав відповідати, чому заїхав до Бахчисарая, та спростовувати обвинувачення, чи не хотів допомогти діячці «Народної волі» С.Гінсбург утекти з-під арешту.

Л.Жебуньов розпочав боротьбу за своє звільнення, подаючи скарги щодо незаконного арешту місцевому прокуророві, на адреси міністрів внутрішніх справ, юстиції та департаменту поліції. Урешті-решт його звільнили з-під варти, але залишили під судом та слідством, і відправили спочатку в Єсентуки, а потім у Катеринослав під нагляд поліції. Невдовзі він на свій страх і ризик виїхав до столиці імперії, щоб особисто добитися прийому в директора департаменту поліції П.Дурново з метою пояснити свій злочасний візит до Бахчисарая. У результаті за браком доказів Л.Жебуньова звільнили від суду і слідства, від усіх обмежень прав³⁴.

Незабаром він переїхав до Харкова. У той час соціально-революційне народництво вже втрачало громадську енергію, не витримуючи ідейної конкуренції з марксизмом. Але нова ідеологія не приваблювала Л.Жебуньова, тому він почав працювати у Харківському комітеті грамотності. Утім проросійська культурно-просвітницька діяльність не припала до душі й Леонід покинув цю організацію. Певний час він, очевидно, перебував на ідейному та життєвому роздоріжжі. Морально-психологічна криза поглиблювалася проблемами зі здоров'ям. Він виїхав спочатку до Криму, а згодом на Кавказ, де придбав віллу в курортному Сочі. Однак сімейна невлаштованість і бездіяльність спричинили досить швидко (через рік) повернення на Слобожанщину³⁵.

У Харкові Л.Жебуньов знайшов однодумців в особах П. та О. Єфименків, котрі сприяли його подальшому ідейному зближенню з українським національним рухом. Під їхнім впливом Леонід дедалі більше перетворювався із симпатика української справи на свідомого українця. Особливу роль у цьому процесі відіграла участь Л.Жебуньова в урочистому відкритті пам'ятника І.Котляревському в 1903 р. в Полтаві. Є.Чикаленко згадував, що Л.Жебуньов «відтіля вернувся гарячим свідомим українцем, всеціло відданим відродженню української нації». Свято української

³² Русова С. Мемуари: 1856–1925. – С.90.

³³ Жебуньов Л. Несподівана пригода (Уривок з споминів минулого). – С.285–286.

³⁴ Там само. – С.286, 289–298.

³⁵ Чикаленко Є. Спогади (1861–1907). – С.240.

літератури в Полтаві дало великий поштовх до вивчення ним української мови³⁶. С.Єфремов теж засвідчував, що саме на врочистостях у Полтаві Л.Жебуньов «само-означився остаточно в українському розумінні»³⁷.

У 1903 р. Л.Жебуньов приїхав до Києва, але енергійна та щира натура не змогла адаптуватися в новому середовищі. Згодом він із жалем писав: «І нігде, ніколи, не доводилось мені терпіти стільки зневаги, як од киян і живучи в Києві. В 1903 році я втік з К[иєва] од тієї зневаги»³⁸. Звичайно, не сприяла налагодженню стосунків відверта категоричність Л.Жебуньова. Так, хоча сам він промовляв українською мовою з помилками, обурюювся та гостро ляв тих, у кого в родинях говорили російською³⁹.

Рятуючись від душевної напруги й дискомфорту, Л.Жебуньов вирішив перебраться до Полтави. Це місто, де він перебував із певними перервами від 1903 до 1917 рр., подобалося йому. Тут він уперше ввійшов до складу українського ідейного осередку – Полтавської громади українських демократів. Його послідовними-однодумцями стали М.Дмитрієв, Г.Ротмистров, П.Чижевський та ін.⁴⁰

Про ідейну позицію Л.Жебуньова того часу дає уявлення його лист до харків'янина М.Сумцова від 15 травня 1906 р. У ньому від імені Полтавської громади українських демократів ішлося про підтримку статті професора «Автономія України», опублікованої в петербурзькій газеті М.Ковалевського «Страна», висловлювалася думка про необхідність звернення до всіх університетів в Україні із заявою, щоб «урядити» у цих закладах кафедри української літератури, мови, історії та звичаєвого права⁴¹.

Але центр українського національного руху був у Києві. Тому Л.Жебуньов часто приїжджав до цього міста і винаймав квартиру на вул. Тарасівській, 20. Він захопився, кажучи словами Є.Чикаленка, «українським рухом всією душею, всіма думками своїми». У Києві Леонід вступив до Старої громади, заснував свою «жебуньовську» громаду, від якої був обраний до складу ради Загальної безпартійної організації громадянців. Заснував та опікувався цілим рядом гуртків, розповсюджував українську літературу, збирав гроші на видання. Не маючи родини й будучи забезпеченим матеріально, він не шкодував часу на національну справу⁴².

Як член ради Загальної безпартійної організації, Л.Жебуньов узяв на себе функцію пошуку посад для свідомих українців та опікувався долею багатьох рядових учасників національного руху⁴³. Громадська справа набула для нього першорядного значення. С.Єфремов згадував про те, що десь у 1904–1905 рр. серед українських громадян у Києві з'явився «жвавий, розумний, свідомий» українець на прізвище Одинець, з яким особливо «носився» Л.Жебуньов⁴⁴. Він допомагав кожному українцеві в біді, в ув'язненні, при цьому завжди дотримувався обережної конспірації⁴⁵.

Як один із керівників, Л.Жебуньов поряд із Г.Ротмистровим та М.Дмитрієвим представляв Полтавську громаду, виступаючи на з'їздах Загальної безпартійної організації. Він же опікувався розповсюдженням на Полтавщині безцензурної української літератури, яка переправлялася через книгарню «Киевской старины». Ця робота

³⁶ Лотоцький О. Сторінки минулого: У 3 ч. – Ч.2. – Варшава, 1933. – С.278, 280; Чикаленко Є. Спогади (1861–1907). – С.240, 242.

³⁷ Єфремов С. Щоденник: Про дні минулі (спогади). – К., 2011. – С.543.

³⁸ Листи Леоніда Жебуньова до Євгена Чикаленка 1907–1919 рр. / Упор., вступ та ком. І.Старовойтенко. – К., 2005. – С.148.

³⁹ Чикаленко Є. Спогади (1861–1907). – С.241.

⁴⁰ Колесник В.Ф., Могильний Л.П. Українські ліберально-демократичні партії в Російській імперії на початку ХХ ст. – К., 2005. – С.79.

⁴¹ Листи Леоніда Жебуньова до Євгена Чикаленка 1907–1919 рр. – С.9; Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії: спроба державного регулювання (1847–1914): Зб. док. і мат. / Відп. ред. Г.Боряк; упор. Г.Боряк, В.Баран, Л.Гісцова, Л.Демченко та ін. – К., 2013. – С.418.

⁴² Чикаленко Є. Спогади (1861–1907). – С.216, 240–241; Листи Леоніда Жебуньова до Євгена Чикаленка 1907–1919 рр. – С.9.

⁴³ Чикаленко Є. Спогади (1861–1907). – С.240–241.

⁴⁴ Єфремов С. Щоденники, 1923–1929. – К., 1997. – С.590.

⁴⁵ Русова С. Мемуари: 1856–1925. – С.74.

здійснювалася конспіративно, тим більше, що він перебував під негласним наглядом поліції⁴⁶.

Ставши свідомим українцем, Л.Жебуньов був прихильником розвитку партійного життя. Поряд із Є.Чикаленком, С.Шелухініним, М.Дмитрієвим, І.Липою, І.Ліщенком та Г.Ротмистровим він належав до активних представників Української демократичної партії, яка ухвалила свою програму на з'їзді восени 1904 р. Своїм політичним завданням УДП визначила боротьбу за автономію України. Л.Жебуньов належав до табору автономістів-федералістів⁴⁷.

У період революції 1905–1907 рр. Л.Жебуньов підтримував заснування ще одного українського товариства, київської «Просвіти», активним учасником якої він став. 19–21 листопада 1905 р. в Петербурзі він був делегатом з'їзду представників недержавних народів, на який з'їхалися 115 учасників, котрі представляли 11 народів Російської імперії. Серед посланців зареєструвалися 25 українців. Л.Жебуньов представляв Українську демократичну партію й був одним із 3 українців, які виступили з промовами⁴⁸.

Наприкінці 1905 р. Українська демократична об'єдналася з Українською радикальною в Українську демократично-радикальну партію. У липні 1906–1907 рр. Л.Жебуньов разом із М.Дмитрієвим, В.Кошовим і П.Чижевським входив до складу ради УДРП, яка була обрана на партійному з'їзді в Полтаві. У 1905–1910 рр. він належав до представників полтавської громади УДРП, які вміщували статті у щотижневій газеті «Рідний край»⁴⁹. У 1905–1906 рр. на її шпальтах Л.Жебуньов опублікував цілий ряд інформативних матеріалів⁵⁰.

Л.Жебуньов був активним прихильником популяризації української книжки, яку, попри всю ризикованість подібних дій, розповсюджував серед студентської молоді, селян, військовиків. Він належав до дієвих пропагандистів української національної ідеї, яку поширював і у вищих верствах суспільства, і поміж народних мас⁵¹. Працював Л.Жебуньов зі властивим йому запалом, завзятістю та емоційністю⁵². Як писав Є.Чикаленко М.Грушевському 27 січня 1908 р., «Жебуньова енергія розділилась на троє: «Рада», «Р[ідний] край» та «Просвіта»⁵³.

Особливу увагу приділяв Л.Жебуньов українському друкованому слову. Коли почалося видання газети «Рада», він опікувався тим, щоб як мовою, так і змістом часопис приваблював читачів, був розрахований на широкі кола інтелігенції та народу. Був переконаний, що преса має «нахиляти людей до національного відродження»⁵⁴.

На шпальтах «Ради» Л.Жебуньов актуалізував проблему читання рідною українською мовою. Так, 8 листопада 1909 р. в №253 газети він опублікував свою статтю «Як ставиться український народ до літератури на рідній мові», в якій подав цитати з отриманих ним подячних листів від селян за надіслані українські книжки⁵⁵. Усього ж, за підрахунками І.Старовойтенко, у «Раді» вміщено 18 передових, белетристичних,

⁴⁶ Колесник В.Ф., Могильний Л.П. Українські ліберально-демократичні партії в Російській імперії на початку ХХ ст. – С.68, 71, 76, 142.

⁴⁷ Коллард Ю. Спогади юнацьких днів 1897–1906: Українська студентська громада в Харкові і Революційна українська партія. – Торонто, 1972. – С.32.

⁴⁸ Лотоцький О. Сторінки минулого. – Ч.2. – С.298; Євген Чикаленко, Сергій Єфремов: Листування: 1903–1928 / Упор. та вступ. ст. І.Старовойтенко. – К., 2010. – С.60.

⁴⁹ Колесник В.Ф., Могильний Л.П. Українські ліберально-демократичні партії в Російській імперії на початку ХХ ст. – С.150–151, 195, 198; Наумов С.О. Український політичний рух на Лівобережжі (90-ті рр. ХІХ ст. – лютий 1917 р.). – Х., 2006. – С.142.

⁵⁰ Старовойтенко І.М. Леонід Жебуньов: джерела до біографії. – С.196.

⁵¹ Лотоцький О. Сторінки минулого. – Ч.2. – С.298.

⁵² Чикаленко Є. Щоденник. – Т.1 (1907–1917). – К., 2004. – С.163.

⁵³ Листування Михайла Грушевського. – Т.5: Листування Михайла Грушевського та Євгена Чикаленка / Упор. І.Старовойтенко, О.Тодійчук; ред. Л.Винар, І.Грич, С.Панькова. – К.; Нью-Йорк, 2010. – С.101.

⁵⁴ Листи Леоніда Жебуньова до Євгена Чикаленка 1907–1919 рр. – С.33–34, 36, 43, 56–57.

⁵⁵ Див.: Там само. – С.135.

публіцистичних дописів Л.Жебуньова, котрі стосувалися різних аспектів української справи, писалися на злобу дня. Однією з центральних у публіцистиці була проблема української народної школи⁵⁶.

Л.Жебуньов підтримував газету «Рада» не тільки словом, а й ділом. За свідченням Є.Чикаленка, він особисто знайшов сотню нових передплатників. Узагалі дуже близько сприймав невдачі українського часопису, постійно шукав шляхи поліпшення його становища. Він пропонував оголосити «Раду» партійним органом, що, на його думку, посприяло б зростанню популярності газети; шукав добродійників, які б могли фінансувати видання⁵⁷.

У 1910 р. запропонував звернутися до передплатників із відозвою, щоб кожен із них знайшов ще одного охочого або заплатив за газету вдвічі, тобто 12 руб. Л.Жебуньов написав палкого листа до читачів «Ради», після чого редакція та видавець отримали близько 500 відгуків, в яких кореспонденти запропонували допомогу грошима й передплатниками. Того ж року він умовив Є.Чикаленка поїхати в Катеринослав, де під час сільськогосподарської виставки і з'їзду сільських хазяїв пошукати серед поміщиків жертводавців. Виступав Л.Жебуньов із промовою на підтримку газети «Рада» й на скликаних зборах Катеринославської української громади. Ця зустріч мала певний результат. Так, 17 вересня 1910 р. Д.Яворницький прислав грошей за десятьох передплатників, яких він розшукав у Катеринославі. Невдовзі після цього Л.Жебуньов написав «Лист до передплатників і прихильників газети “Рада”». Українські громади та студентська молодь розпочали збір коштів на підтримку видання⁵⁸. У результаті передплата збільшилася. «В “Раді” є тепер 3300 передплатників, себто на 1600 більше против того часу, як розсилалася відозва», – писав 6 лютого 1911 р. Л.Жебуньов⁵⁹.

Тримав він у полі свого зору не тільки українську справу в Києві, а й в інших містах України. Так, 6 листопада 1907 р. писав Є.Чикаленкові про неможливість зовсім переїхати на проживання до Києва, оскільки взимку 1908 р. планував навідатися кілька разів до Харкова, де був членом українського літературного комітету, а може й до Катеринослава та й у Полтаві було чим зайнятися⁶⁰. Але за щоденниковим записом Є.Чикаленка від 5 вересня 1908 р., енергійний Л.Жебуньов «переїхав з Полтави на стале життя до Києва»⁶¹.

У цей час виникла ідея заснувати свій Український клуб. Поряд з М.Лисенком і М.Синицьким Л.Жебуньов узяв найактивнішу участь у цій справі. Лише восени 1908 р. було отримано дозвіл влади на відкриття (як мала називатися ця інституція) Київського українського громадського зібрання. На перших загальних зборах було обрано раду (старшину) у складі 12 осіб. Головою нового українського осередку став М.Лисенко, секретарем – М.Синицький, а Л.Жебуньов був одним із членів правління.

В Українському клубі до самого його закриття у жовтні 1912 р. проводилися засідання, читалися реферати, відзначалися Шевченківські роковини, улаштовувалися театральні вистави, концерти, вечори класичної музики та старовинного романсу тощо. Л.Жебуньов брав найактивнішу участь в організації роботи осередку, підтримував

⁵⁶ Старовойтенко І.М. Леонід Жебуньов: джерела до біографії. – С.194, 196.

⁵⁷ Чикаленко Є. Щоденник. – Т.1 (1907–1917). – С.20, 26, 28, 68.

⁵⁸ Там само. – С.105, 115–118, 126–128; Євген Чикаленко, Петро Стебницький: Листування: 1901–1922 рр. / Упор. Н.Миронець, І.Старовойтенко, О.Степченко; вступ. ст. Н.Миронець, І.Старовойтенко. – К., 2008. – С.201, 220.

⁵⁹ Листи Леоніда Жебуньова до Євгена Чикаленка 1907–1919 рр. – С.164.

⁶⁰ Там само. – С.78.

⁶¹ Чикаленко Є. Щоденник. – Т.1 (1907–1917). – С.28.

його власними коштами⁶². У 1911 р. члени Українського клубу обрали його почесним членом і запропонували ввійти до складу старшини, але він відмовився від останньої посади⁶³.

Не менш активну роль відіграв Л.Жебуньов у діяльності Об'єднаного комітету зі спорудження пам'ятника Т.Шевченкові в Києві (Шевченківський комітет). Збори його засновників з обговорення положень статуту цієї організації та можливості його затвердження відбувалися на київській квартирі Л.Жебуньова⁶⁴.

В останні місяці 1908 р. Л.Жебуньов здійснив велику подорож по Україні, відвідав Полтаву та Харків. Із приємністю він почув, що у Харкові вже подають клопотання на створення місцевого Українського клубу, про поліпшення стану місцевої студентської громади, про посилення інтересу читачів до газети «Рада». Навіть в Ялті, куди він приїхав на санаторне лікування наприкінці 1908 р., український діяч знайшов кількох свідомих українців і «звів їх до купи»⁶⁵.

Леонід Миколайович постійно прагнув розширити коло людей, відданих ідеї відродження України. С.Єфремов через багато років пригадував, що 1909 р. Л.Жебуньов був причетний до поновлення Товариства українських поступовців, коли головно його заходами «почали рости гуртки»⁶⁶. Українська справа для громадсько-політичного діяча була справжньою альфою й омегою життя⁶⁷.

Своїм важливим завданням Л.Жебуньов уважав розповсюдження української книги. Зібравши в Києві велику власну бібліотеку української літератури, він усіляко сприяв її популяризації у Сочі, Житомирі, Полтаві, Гадячі, Катеринодарі, інших містах⁶⁸. Про українську справу Л.Жебуньов не забував навіть у літній «мертвий сезон», коли перебував на лікуванні в Євпаторії, на Кавказі, біля Дрездена. Проживаючи влітку поблизу Гадяча, він завів там широкі знайомства з місцевими селянами⁶⁹.

Л.Жебуньов прагнув використати можливості Українського клубу для поширення національної свідомості. Так, у 1910 р. по окремих середях він читав для відвідувачів клубу статті М.Грушевського⁷⁰. Утім царський режим робив усе, щоб звузити вплив українських осередків. У 1910 р. Л.Жебуньов побоювався, щоб не закрили Український клуб у Києві. Цей страх не був безпідставним, адже навесні того року відбулося ліквідаційне зібрання «Просвіти». Але навіть за цих умов український діяч знаходив вихід, запропонувавши передати книжки просвітян до міської бібліотеки⁷¹. Узагалі Л.Жебуньов був самовідданим просвітянином, а навесні 1910 р. навіть започаткував спеціальний фонд при видавництві «Просвіти» (фонд на вшанування пам'яті Б.Грінченка) і працював у просвітянському товаристві до самого його закриття⁷².

Український діяч виступав за громадську дисципліну в лавах свідомого українства. Він гаряче висловлювався проти розпорошення матеріальних і літературних сил руху. «Про газету Міхновського краще й не кажіть мені», – писав Л.Жебуньов Є.Чикаленку 21 серпня 1910 р.⁷³ Під час своєї поїздки в Катеринослав наполегли-

⁶² *Старицька-Черняхівська Л.* Вибрані твори. Драматичні твори. Проза. Поезія. Мемуари. – К., 2000. – С.779–780; *Русова С.* Мої спомини (1861–1879). – С.172; *Йог. Мемуари: 1856–1925.* – С.74, 166–167; *Іскорко-Гнатенко В.* Сторінками київського життя Олени Пчілки (до 170-річчя від дня народження) // Слово і час. – 2019. – №7. – С.42–44.

⁶³ *Листи Леоніда Жебуньова до Євгена Чикаленка 1907–1919 рр.* – С.150–151.

⁶⁴ *Старовойтенко І.М.* Леонід Жебуньов: джерела до біографії. – С.191.

⁶⁵ *Листи Леоніда Жебуньова до Євгена Чикаленка 1907–1919 рр.* – С.93–94, 100, 116.

⁶⁶ *Євген Чикаленко, Сергій Єфремов: Листування: 1903–1928.* – С.234.

⁶⁷ *Чикаленко Є.* Щоденник. – Т.1 (1907–1917). – С.76.

⁶⁸ *Старовойтенко І.М.* Леонід Жебуньов: джерела до біографії. – С.189.

⁶⁹ *Чикаленко Є.* Щоденник. – Т.1 (1907–1917). – С.227; *Його ж.* Спогади (1861–1907). – С.242–243.

⁷⁰ *Листування Михайла Грушевського.* – Т.5: Листування Михайла Грушевського та Євгена Чикаленка. – С.118.

⁷¹ *Чикаленко Є.* Щоденник. – Т.1 (1907–1917). – С.99.

⁷² *Євген Чикаленко, Сергій Єфремов: Листування: 1903–1928.* – С.243–244, 257.

⁷³ *Листи Леоніда Жебуньова до Євгена Чикаленка 1907–1919 рр.* – С.147.

во доводив, що не слід випускати українські видання на місцях, такі, як «Дніпрові хвили», «Слобожанщина», а також «Добра порада», «Запорожжя», натомість треба сконцентруватися на підтримці київської «Ради»⁷⁴. Водночас Л.Жебуньов, крім згаданих «Ради» й «Рідного краю», погодився писати у щоденну газету «Громадське слово», яку не дозволила цензура. Дописував у часописи «Літературно-науковий вісник», «Украинская жизнь»⁷⁵.

Л.Жебуньов опікувався тим, щоб повернути до свідомого українства якнайширші кола читачів. Він настільки захопився національною справою, що не шкодував заради неї ані своєї життєвої енергії, ані здоров'я (аж до того, що снів нею, як записав про це у щоденнику Є.Чикаленко 29 липня 1912 р.⁷⁶). С.Єфремов неодноразово був свідком того, як емоційний Л.Жебуньов близько до серця сприймав усі проблеми, а надто невдачі української справи⁷⁷.

Л.Жебуньов опікувався розвінчуванням міфів російських шовіністичних кіл про український рух як про нібито результат якоїсь «австрійської» чи «німецької інтриги». У цьому сенсі він спонукав Д.Дорошенка написати докладну й переконливу відповідь на книжку С.Щоголева про «зловредність» українства⁷⁸. Надихнув також П.Стебницького до написання популярної розвідки про національний рух, яка, за словами Є.Чикаленка, «буде нашим катехізисом». До цієї роботи активно підключився й О.Лотоцький. Із листа Є.Чикаленка до П.Стебницького від 14 січня 1914 р. стає зрозумілим, що рукопис спільної праці згаданих авторів, котра дістала назву «Українське питання», був уже підготовлений⁷⁹.

Із роками здоров'я Л.Жебуньова погіршувалося, а після серйозної застуди, яку він підхопив на похоронах М.Лисенка в 1912 р., проблеми загострилися⁸⁰. Так, А.Ніковський повідомляв Є.Чикаленкові 27 березня 1915 р., що «зовсім хворий» Л.Жебуньов «вийхав десь в Туапсе»⁸¹. Відповідно, згортали його контакти. 12 грудня 1916 р. Є.Чикаленко писав П.Стебницькому: «Л.М.Жебуньов каже, що він не може нікого бачити, а через те ніде не буває й до себе нікого не пускає; завтра він виїздить в Сочі на всю зиму, а в Київ і не думає вертатись»⁸².

Перебуваючи у Сочі Л.Жебуньов із телеграм дізнався про Лютневу революцію 1917 р., про події, «такі дивні, що – наче сон»⁸³. Улітку того ж року він опікувався в Києві виданням і продажем сотень тисяч книжок, а колись пишався тим, що розповсюджував 3–4 тис. на рік. Революційна доба розбурхала національну свідомість українців. З осені буремного 1917 р. він уже в Полтаві відвідував земські збори й повною мірою відчув прагнення селян вчитися «по-нашому» (українською). На замовлення педагогічного бюро губернського земства опікувався перекладацькою діяльністю. Працював і в місцевій «Просвіті», проводив роботу серед солдатів-українців. Утім політичні перспективи України Л.Жебуньов оцінював песимістично через брак відповідної державної інтелігенції⁸⁴. Лист його до Є.Чикаленка від 28 грудня 1917 р.

⁷⁴ Чикаленко Є. Щоденник. – Т.1 (1907–1917). – С.121.

⁷⁵ Чикаленко Є. Спогади (1861–1907). – С.307; Животко А. Історія української преси. – К., 1999. – С.194; Жебуньов Л. Несподівана пригода (Уривок з споминів минулого). – С.284–299; Листування Михайла Грушевського. – Т.2 / Упор. Р.Майборода, В.Наулко, Г.Бурлака, І.Прич; ред. Л.Винар. – К.; Нью-Йорк, 2001. – С.263.

⁷⁶ Чикаленко Є. Щоденник. – Т.1 (1907–1917). – С.231.

⁷⁷ Євген Чикаленко, Сергій Єфремов: Листування: 1903–1928. – С.102–103.

⁷⁸ Чикаленко Є. Щоденник. – Т.1 (1907–1917). – С.284, 304–305.

⁷⁹ Євген Чикаленко, Петро Стебницький: Листування: 1901–1922 рр. – С.361–363, 365, 376, 378.

⁸⁰ Там само. – С.241.

⁸¹ Євген Чикаленко, Андрій Ніковський: Листування: 1908–1922 рр. / Упор. Н.Миронець, Ю.Середенко, І.Старовойтенко; вступ. ст. Ю.Середенко, І.Старовойтенко. – К., 2010. – С.289.

⁸² Євген Чикаленко, Петро Стебницький: Листування: 1901–1922 рр. – С.478.

⁸³ Листи Леоніда Жебуньова до Євгена Чикаленка 1907–1919 рр. – С.197, 199.

⁸⁴ Там само. – С.188, 200–202, 204.

сповнений суперечливих відчуттів. Він був прихильником активної боротьби з більшовиками, уважав, що це «не дозволить народові нахилити голову в ярмо національної неволі», називав себе націоналістом. Водночас не вірив, що Центральна Рада «доведе до порядку»⁸⁵. Звістку про гетьманський переворот і проголошення Української Держави Л.Жебуньов зустрів із тривогою, вельми критично спостерігав за політикою нових київських міністерств⁸⁶.

Восени 1918 р. Л.Жебуньов перебував у важкому фізичному і психологічному стані, адже він захворів на «іспанку», що спричинило загострення ішіасу. Але, попри це, уважно стежив за перебігом державних і громадських подій, культурним життям. Характерно, що все своє майно він заповів «на урядження учительської семінарії української»⁸⁷.

Незважаючи на хворобу багато працював. На початку січня 1919 р. лікар рекомендував йому поїхати в Євпаторію на лікувальні грязі⁸⁸. Найдіяльніший та найенергійніший, за словами Є.Чикаленка, український діяч поміж свідомих українців від 1904 до 1917 рр. Леонід Жебуньов помер 1919 р. в дорозі до Криму⁸⁹.

Таким чином, вступивши на шлях боротьби проти царату як прихильник російського соціально-революційного народництва 70-х рр. XIX ст., Л.Жебуньов поступово еволюціонував в ідейний табір свідомого українства. У 1904–1917 р. він став одним із найактивніших діячів національного руху, відігравав помітну роль у діяльності багатьох громадсько-політичних осередків. Вельми примітні його організаційні, публіцистичні, видавничі, агітаційно-пропагандистські заходи у справі розвитку української преси, розповсюдженні української книжки. У перші десятиліття XX ст. різнобічна діяльність Л.Жебуньова сприяла поширенню національної свідомості серед різних верств суспільства, становленню української модерної нації.

REFERENCES

1. Hyrych, I. (2014). *Ukrainski intelektuali i politychna okremisnist (seredyna XIX – pochatok XX st.)*. Kyiv. [in Ukrainian].
2. Zhyvotko, A. (1999). *Istoriia ukrainskoyi presy*. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Iskorko-Hnatenko, V. (2019). Storinkamy kyivskoho zhyttia Oleny Pchilky (do 170-richchia vid dnia narodzhennia). *Slovo i chas*, 7, 33–52. [in Ukrainian].
4. Kolesnyk, V.F., Mohylnyi, L.P. (2005). *Ukrainski liberalno-demokratychni partii v Rosiiskii imperii na pochatku XX st.* Kyiv. [in Ukrainian].
5. Kennan, D. (1999). *Stibir i sylvka: Putevye zametki (1885–1886 gg.)*. Vol.II. Sankt-Peterburg. [in Russian].
6. Kollard, Yu. (1972). *Spohady yunatskykh dniiv 1897–1906: Ukrainska studentska hromada v Kharkovi i Revoliutsiina ukrainska partiia*. Toronto. [in Ukrainian].
7. Kocherhin, I.O. (2015). Zhebunov Leonid Mykolaiovych: ukrainskyi propahandyst-romantyk z Katerynoslavshchyny. *Moie Prydniprovnia: Kalendar pamiatnykh dat Dnipropetrovskoi oblasti na 2016 r.*, 174–176. Dnipropetrovsk. [in Ukrainian].
8. Myronets, N.I. (2001). Ukrainskyi patriot, rosiianyn Leonid Zhebunov. *Spetsialni istorichni dystsypliny: Pytannia teorii ta metodyky*, 6, 1, 284–293. Kyiv. [in Ukrainian].
9. Naumov, S.O. (2006). *Ukrainskyi politychnyi rukh na Livoberezhzhi (90-ti rr. XIX st. – liutyi 1917 r.)*. Kharkiv. [in Ukrainian].
10. Svitlenko, S.I. (2003). Braty Zhebunovy: metamorfozy evoliutsii narodnytskoho svitohliadu. *Naddniprianska Ukraina: istorichni protsesy, podii, postati*, 2, 75–95. Dnipropetrovsk. [in Ukrainian].
11. Svitlenko, S.I., Sydorenko, N.M. (2009). Zhebunov Leonid Mykolaiovych. *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy*, 9, 524. Kyiv. [in Ukrainian].
12. Starovoitenko, I.M. (2007). Leonid Zhebunov: dzherela do biohrafii. *Rukopysna ta knyzhkovna spadshchyna*, 11, 183–199. [in Ukrainian].
13. Starovoitenko, I.M. (2004). Lysty L.Zhebunova do Ye.Chykalenka (1907–1914 rr.) yak dzherelo doslidzhennia istorii ukrainskoi shchodennoi hazety «Rada». *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*, 11, 141–149. [in Ukrainian].
14. Starovoitenko, I. (2016). Leonid Zhebunov u suzhetakh epistoliaruu do Borysa Hrinchenka (1905–1910 rr.). *Slavistychna zbirka*, 2, 97–111. [in Ukrainian].

⁸⁵ Там само. – С.208–211.

⁸⁶ Там само. – С.225, 228–229.

⁸⁷ Там само. – С.230–231, 236, 238.

⁸⁸ Там само. – С.242–243.

⁸⁹ Чикаленко Є. Спогади (1861–1907). – С.240.

Serhii SVITLENKO

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor,
Dean of the Faculty of History,
Professor at the Department of History of Ukraine,
Oles Honchar Dnipro National University
(Dnipro, Ukraine), svitlenko@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3313-9036>

L.Zhebunov: From Russian Narodniks to Conscious Political Ukrainianness (To the 170th Anniversary of His Birth)

Abstract. The purpose of the article is to highlight the transformations of the worldview and activities of L.Zhebunov – one of the most active figures of the Ukrainian national movement of the first two decades of the twentieth century. **The research methodology** is based on personalistic and systemic approaches, principles of science and historicism, on the use of historical-genetic, historical-typological and historical-systemic methods. **Scientific novelty.** On the basis of archival and published sources and literature the peculiarities of L.Zhebunov's personality formation are investigated; his evolution from the ideology and social practice of Russian social-revolutionary populism to participation in the Ukrainian national movement is studied. The place and role of L.Zhebunov in a number of Ukrainian public organizations, parties, circles, press bodies, his influence on the process of establishing the Ukrainian national consciousness in society are determined. A holistic image of L.Zhebunov as a consistent fighter for the Ukrainian national cause is created. **Conclusions.** L.Zhebunov went through a difficult path of formation and evolution of his worldview, the essence of which is seen in the transition from Russian populism in the 70's of the 19th century to conscious Ukrainianness in the early 20th century. In 1904–1917 he was one of the most active participants in the Ukrainian national movement. Organizational, journalistic, publishing, agitation and propaganda activities of L.Zhebunov contributed to the spread of Ukrainian national consciousness in the first decades of the twentieth century.

Keywords: Ukrainian national consciousness, Ukrainian national movement, Ukrainian public organizations, parties and centers.